

1.

U okviru grupne terapije za duševno poremećene osobe pričao je da svakoga proljeća, kad se lastavice vraćaju s juga, intenzivno razmišlja o tome kako izgleda zapaljen čovjek. Je li to buktinja nepojmljiva sjaja ili nešto što samo stidljivo tinja?

Lipnja 1968. bio je još dječak. U novinama se moglo pročitati sve o ruskim tenkovima, intervenciji, leševima na praškim ulicama. Novine su donijele i vijest da se Jan Palach zapalio. Natopio je odjeću benzinom i kresnuo šibicu. On je, kaže, odmah pomislio na Jana Husa. Jan Palach i Jan Hus, dvije buktinje čija tragična svjetlost obasjava pet mračnih stoljeća koja ih razdvajaju.

Zanimalo ga je hoće li na trgu gdje je stajala živa baklja, asfalt biti obilježen crvenim četverokutom. Koliko će osnovnih škola, narodnih biblioteka, jaslica, amaterskih kazališta jednom nositi proslavljeno Palachovo ime?

Već tada progonile su ga, veli, čudne slike: siromašno češko selo pored šljunčare i tvornice cementa, seoske kućice, krovići pokriveni slojem bijele prašine, sunašce koje stidljivo obasjava glavni trg i općinsku zgradu s velikom zvijezdom i crvenim natpisom izvedenim u stiroporu:

**DOBROVOLJNO VATROGASNO DRUŠTVO JAN PALACH**

Kad je imao deset godina, sjeća se, majka mu je pokušala objasniti što je to češki humor. Čitavo vrijeme od tada pita se je li uspjela.

2.

Gledajući nemirne plamičke svijeća i kitice bijelih zumbula na asfaltu pitao se kada je prestao biti dječak. Sada je bio turist i divio se hrabrosti ljudi, posebice mladih djevojaka koje su ostavljale cvijeće na mjestu gdje je nekada gorjela žrtva paljenica. Zanimalo ga je koliko njih može navečer sresti na Vaclavskim namestima kako prodaju svoje tijelo.

Na tom istom trgu, koji će se jednom možda zvati trgom Jana Palacha, prišao mu je švercer valutom. Odmah je, kaže, primijetio praznine umjesto

prednjih zubi, zlatnu narukvicu, pečatnjak, tetovažu na gornjem dijelu šake. Kosa i put neznanca bijahu crni, ali nije imao uobičajenu indijsku fizionomiju karakterističnu za Rome.

- Žena - rekao je švercer - bolesna. Pri tomu je stavljao sklopljene dlanove pod obraz, imitirajući spavanje.

- Devize treba za lijekove - govorio je neznanac - uvozni lijek.

On je, veli, izvadio plavu novčanicu od sto maraka i zadržao je u ruci sve dok Ciganin, bar je tako izgledao, nije izbrojao tisuću dvjesto kruna.

Kad se vratio u hotel i odložio novac na stol, primijetio je među zelenkastim novčanicama od sto kruna i jednu plavu, s potpuno drugačijim motivom. U vrhu je pisalo DEUTSCHE REICHMARK, a u uglovima kočili su se neobično kitnjasti brojevi i gotička slova. Bila je to banknota od 100 njemačkih maraka još iz daleke 1922. godine, iz vremena velike krize, danas naravno potpuno bezvrijedna. Najčudnije u svemu tome bio je, međutim, crveni žig udaren dijagonalno preko lica novčanice. Jednostavnim slovima, latinicom, tamo je pisalo: 5 MILLIARDEN. Odjednom je shvatio kako začuđujuće razmjere može poprimiti inflacija.

Lopovskog li grada, pomislio je. U restoranima i pivnicama treba dobro provjeriti kusur. Kad na ulici mijenjaju novac, valja dobro pogledati kakve novčanice su vam uvalili. U dućanima, neslužbeno, postoje cijene za strance i cijene za domaće. Dobar dio činovništva, policije i državnog aparata apsolutno je potkupljiv. U hotelima naplaćuju nepostojeće stvari: toplu vodu i čistu posteljinu. Sobarice se nude jeftinije od onih drolja na Vaclavskim namestima, prodavačice podvaljuju trulo voće i smrdljivo meso, djeca fehtaju sitniš. Jan Palach je izgleda znao zašto se zapalio.

3.

Ujutro je, veli, odlučio. Lopovskom gradu koji je zaboravio svoju herojsku prošlost trebalo je uzvratiti lopovski. Počeo je s pivnicom Kod Supa, nedaleko od mjesta na kojem su polagali cvijeće za Jana Palacha. Bio je to pravi češki doručak, ako tako nešto kao što je češki doručak uopće postoji. Kuhana jaja,

plzensko pivo, kratke debele kobasice sa estragonom.

Kad se na kraju pojavio konobar i odrecitirao cifru, nonšalantno mu je pružio onu novčanicu od 100 maraka. Pri tome je makinalno čistio mrvice sa stolnjaka kao što je činio uvijek pri plaćanju. Banknota je, međutim, na ugostiteljskog trudbenika ostavila neočekivan dojam. Pogledao ju je prema svjetlu, kao da provjerava vodeni žig, a onda mu je pružio natrag. Bilo je nekog strahopoštovanja u toj gesti.

- Hvala panie - rekao je - platit ćete kad budete imali sitnog.

Pokazao se neuobičajeno ljubazan, čak mu je na izlazu pridržao kaput.

U jednom butiku za strance na Vaclavskim namestima izabrao je najskuplje odijelo. Podsjećalo ga je na ilustraciju iz omladinskog časopisa Sve oko nas, ilustraciju kojom je bila popraćena jedna Twainova priča. Kad je pokazao novčanicu, prodavačica ju je kriomice, ali ozarena i puna čudnog elana pokazala šefici.

- Počasćeni smo, gospodine - rekla je šefica - što ste izabrali naš dućan.

Platit ćete kad razmijenite. Namignula je i više nije moglo biti sumnje da se iza svega krije nešto tajnovito.

Toga popodneva besplatno se vozio taksijem, kupio polovnu violinu u Ulici alkemičara, obišao muzeje, ručao, večerao, pio najkvalitetnija austrijska vina, čak je i razglednice dobio gratis. Poslije ponoći završio je u baru Non-stop, jednoj od najzloglasnijih rupa u gradu. Tu su se sakupljale kurve čitavog Varšavskog pakta. Na tom se mjestu moglo naći svašta: od amfetamina koje su prodavali ruski vojnici pa do dječje pornografije. Klijentela su mahom bili šverceri valutom, džepari, sitni preprodavači trave koja je tek postajala hit, lokalni alkoholičari i svrgnuti političari. Bila je to prilično zanimljiva fauna. Parkirao se za šankom. Golemi barmen s leptir-mašnom, zavnutih rukava, pripremao je pića. Obje podlaktice bijahu mu tetovirane. Na jednoj se protezala vitka sirena srcolikih usana, a na drugoj, desnoj, mogao se raspoznati lik SALAMANDERA. Ta je tetovaža, pomislio je, mogla biti znak pripadnosti nekoj tajnoj organizaciji. Tako se barem vidalo u filmovima na Zapadu.

Palo mu je, veli, na pamet da upita grdosiju tko mu je to nacrtao, kad je iz

toaleta doteturao krvav čovjek. Nos i dobar dio lica bili su mu pretvoreni u mljeveno meso. Uskoro se pojavila policija koja je, izgleda, odmah znala koga treba uhapsiti. Izveli su kratko ošišanog mladića u crnoj kožnoj jakni i neku stariju plavušu, očito prostitutku, a isprebijani se odvuкао za njima. Krv iz nosa kapala je na linoleum s uzorkom mramora.

- Nemojte se uzbuđivati, to je ovdje normalno - zacvrkutao je ugodan ženski glas. Primijetio je djevojku koja se smjestila na barskoj stolici do njega. Imala je gustu svijetlu kosu koja joj je padala do ramena, tamnoplavi kostim strogih linija i cipelice s niskom petom. Više je nalikovala stjuardesi, nego barskoj dami. Bilo je u njoj nešto simpatično. Nije djelovala opasno, a na ovakvim mjestima se kod ljudi najviše cijeni ako ne djeluju opasno.

- Hoćete li mi kupiti piće? - rekla je dohvativši cigaretu svojim tankim dugim prstima. Promatrao je njen zglob dok je to radila, bio je to lijep ženski zglob koji je svašta obećavao.

Mahnuo je tetoviranoj grdosiji.

- Piće za damu - rekao je - i još jedno za mene.

U to vrijeme, kaže, još nije bio toliko ogrezao u alkoholu, mogao si je to priuštiti bez grižnje savjesti.

- Sigurno vas zanima što se to upravo dogodilo - rekla je. Primijetio je da podiže jednu obrvu dok govori. To ga je na nešto podsjećalo, ali nije znao na što.

- Pa nisam baš navikao na ovakve prizore - kazao je - živim u mirnom gradu.

- Onaj s razbijenim nosom - kazala je - to je Naivac. Žena koju ste vidjeli je Mamac, a mladić u crnoj jakni Lovac. Svi u priči imaju svoje ime. Mamac je navukao Naivca u zahod obećavajući provod. Usred zabave, međutim, uletio je Lovac i jako se razljutio na Naivca. "Ti si s mojom ženskom" rekao mu je ili tako nešto. Onda ga je udario laktom jer je prostor kabine malen, nema mjesta za normalan zamah šakom. Kratki udarci laktom su dovoljni za ovakve Naivce. Pri tomu Naivcu "slučajno" ispada novčanik. Nakon svega u zahod dolazi treća osoba i pronalazi novčanik. Ovdje kod nas je sve to jako jednostavno.

- Vidim da ste upućeni - rekao je. Ništa drugo više nije trebalo dodati.

- To sam ispričala da steknem vaše povjerenje - kazala je. - Svaki odnos počiva na povjerenju, zar ne?

Morao se složiti s tim da je povjerenje izuzetno važno.

- Ja sam Vilena - rekla je.

Izgovorio je svoje ime, ali ona nije pokazala naročitu volju da ga zapamti.

- Radim i kao učiteljica - kazala je - da li vas to čudi?

- Baš i ne - odgovorio je - već sam čitao o takvim stvarima.

Nasmijala se. Bio je to otvoren dječji smijeh, nije izgledalo kao poruga. Očito, Vilena je dobro poznavala pravila pristojnosti.

- Kao mala, imala sam čarobni štapić sa zvijezdom na vrhu u koju je bila ugrađena žaruljica. Donio mi ga je ujak iz Austrije. Igrala sam se tako što sam doticala ljude i govorila čarobne riječi. Mislila sam da im činim dobre stvari.

Nije gajio posebno zanimanje za kurve koje se ispovijedaju i zato je rekao:

- Činiš li i danas dobre stvari?

- Itekako - rekla je. Niz njeno grlo skliznuo je poveći gutljaj Wiborove.

- I koliko bi me koštala jedna dobra stvar s tobom?

- Ovisi - odgovorila je. - Vidim da imaš dobro odijelo. Mora da je puno stajalo.

- Imam i sto maraka - rekao je izvadiвши onu novčanicu.

Njeno lice odjednom je poprimilo izraz nježnosti, a smiješak je odavao upućenost u zajedničku tajnu.

- Hoće li biti dovoljno?

- Kad platiš piće, pođi za mnom - rekla je - i ne govori više gluposti.

4.

Sanjao je vatru, dim, nalazio se usred plamene stihije koja ga nije doticala. Osjećao se kao turist usred goleme lomače. Kad se probudio, ona je sjedila u krevetu i pušila.

- Dobrodošao na zemlju - rekla je - uskoro moram ići. Sačekala sam da se probudiš i da se pozdravimo.

- Lijepo od tebe - rekao je. Ozbiljno je to mislio. Taj ga je gest raznježio.

- Obično odem dok mušterija još spava - kazala je. - Ne podnosim ih ujutro.

Spretno se iskobeljala ispod pokrivača i začas navukla svilenu košulju boje breskve. Prebacila je kaputić preko ramena, nije ga obukla, i uzela tašku pod ruku. Novčanica od sto maraka je još uvijek stajala na noćnom ormariću kamo ju je odložio sinoć.

- Nećeš je uzeti? - upitao je uz smiješak.

Ona ga je pogledala i to više nije bio pogled kurve, nego pogled nekoga tko osjeća poštovanje. Istodobno možda nježnost i sažaljenje.

- Ti očito ne znaš što ti se dogodilo - rekla je. - Što ovdje znači ta novčanica.

Gledao ju je, veli, zabezeknuto. Prvi put netko je otvoreno govorio o tome.

- Dobio si je na Vaclavskim namestima, nije li tako?- rekla je. Njeno pitanje bilo je ujedno i odgovor.- Kupio si od jedne stare žene koja drži vagu kiticu bijelih zumbula. Kupio si od druge žene dugačku svijeću. Onda si dugo tamo stajao, bio si turist koji se ne boji, a onda ti je prišao Ciganin... Evo, to je način da se mi Pražani odužimo onima koju poštuju naše svetinje. Sada više ne znaš da li se sve ovo stvarno dogodilo ili si ti samo panično želio da se tako nešto dogodi.

Moram ići, ostala sam da se pozdravimo.